

משלי פרק ד פסוקים א-ד

- (א) שִׁמְעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה:
 (ב) כִּי לִקְחַת טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרַתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ:
 (ג) כִּי בֶן הָיִיתִי לְאָבִי רַךְ וַיַּחֲדֵד לִפְנֵי אֲמִי:
 (ד) וַיִּרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרֵי לִבְךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וַחֲיֶיהָ:

מסכת נדה דף ל עמוד ב

דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו – לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם – נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (איוב כ"ט) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר (איוב כ"ט) מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים – הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי ד') ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחייה, ואומר (איוב כ"ט) בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר? וכי תימא נביא הוא דקאמר – ת"ש: בסוד אלוה עלי אהלי.

וכיון שבא לאויר העולם – בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר (ישעיהו מ"ה) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך – זה יום המיתה, שנאמר (תהלים כ"ב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון – זה יום הלידה, שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה,

ומה היא השבועה שמשביעין אותו – תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה – היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה – מוטב, ואם לאו – הריני נוטלה ממך.

תנא דבי ר' ישמעאל: משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ, ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה – מוטב, ואם לאו – הריני שורפה לפניך.

ערוך לנר מסכת נדה דף ל עמוד ב

בגמרא שנאמר ויורני ויאמר לי. הא דדרש זה על עובר במעי אמו נלענ"ד משום דכתיב ברישא בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי ויורני ויאמר לי וגו' ודרש הכי בן הייתי לאבי

שבשמים כאשר רך ויחיד הייתי לפני אמי, שאין רך ויחיד לפני אמו כעובר שהוא רך ויחיד לפני אמו שהוא יחיד ומופרד מכל בני עולם ורך לפני אמו הנהו וכשהייתי כן ויורני אבי שבשמים ויאמר לי ועל זה קאמר וכי תימא נביא הוא דקאמר ששלמה שנמנה בכלל מ"ח נביאים הוא דקאמר על עצמו שאביו דוד הורהו כן – ת"ש בסוד אלוך:

ומה שמלמדין אותו כל התורה אף שקודם לידתו משכחין אותו – י"ל הטעם כיון שמשביעין אותו לקיים התורה ואם לא ידע התורה אין שבועתו שבועה שלא ידע על מה נשבע¹:

בגמרא שנאמר לפתח חטאת רובץ. המהרש"א פי' ע"פ מה דאמרינן בחלק (צא ב) יצה"ר מאימתי שולט באדם משעת יציאה דאם משעת יצירה א"כ בועט באמו ויוצא והמהרש"א הקשה שם מהא דדרשינן ויתרוצצו הבנים בקרבה כשהי' עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת והניח בקושיא ולענ"ד י"ל ע"פ מה שיש לדקדק דאמר יצה"ר שולט באדם ולא אמר ניתן באדם כמו שאמר שם הנשמה מאימתי ניתן באדם ולכן יש לפרש דודאי היצה"ר מוטבע בגוף האדם ונוצר עמו אבל אין לו שליטה להכריח לאדם עד שעת יציאה דאם הי' לו שליטה יהי' כל וולד בועט באמו ויוצא אבל כיון שיש יצה"ר בו ניכר לפעמים החפץ להרע ולכן בעשו הי' מפרכס לצאת ומכ"מ כיון שלא יכול לשלוט לא יצא ובזה מתורץ ג"כ מה שהקשה המהרש"א שם עוד מהאי עוברת דארח ביוה"כ דקרא עליו ר"מ זורו רשעים מרחם:

1. של"ה שער האותיות אות יו"ד – יצר טוב אות ד: ודע, כי ענין יצר הטוב ויצר הרע, הוא כדמות יעקב ועשו, שלפי הנגלה עשו הוא הבכור מאחר שיצא ראשון, אבל באמת יעקב הוא הבכור הטפה ראשונה, כמו שפירש רש"י פרשת תולדות (בראשית כה, כו), ועשו שיצא ראשונה הוא הקליפה הקודם לפרי, שהוא יעקב. כן, באמת הנשמה קדמה לגוף, כי הנשמות נבראו כבר בבריאת עולם, וגם קודם שנולד משביעין אותו שילך בדרך הטוב, כמו שדרשו רבותינו ז"ל (נדה ל ב) על פסוק (ישעיה מה, כג) 'תשבע כל לשון', וגם תינוק בזמן שהוא במעי אמו, שנר דולק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, כדאיתא בפרק המפלת (נדה שם). והנר משל האור הבהיר, שהנפש מתלבשת בו ונכללת ממנו, אשר מתוכו צופה ומביט, והיא ההשגה והידיעה ביחוד האל, שהוא מסוף העולם ועד סופו, ראשית המחשבה וסופה, ומזה עומד על סתרי התורה וטעמים המופלאים, וכמו שאמרו שם (בנדה), ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי ד, ד) 'וירני ויאמר לי' וגו', ואומר (איוב כט, ד) 'בסוד אלוה עלי אהלי', ובגיהו מרחם משכחין ממנו כל מה שראה וידע והשיג, והוא אמרם שם (בנדה), וכיון שיצא לאויר העולם, בא מלאך וסטרו על פיו ומשכח ממנו כל התורה. וטעם הדבר, כדי שלא יהיה מוכרח במעשיו, ויהיה לו הבחירה ויבחור בטוב, ואז בצאתו להגילוי מקדים יצר הרע ליצר טוב, כדרך הקליפה הקודמת לפרי, ו'אדם עיר פרא יולד' (עפ"י איוב יא, יב), ו'יצר לב האדם רע מנעריו' (בראשית ח, כא), עד אחר זמן בהגיעו לגדלות, פועל בו היצר טוב.

בגמרא זה יום הלידה. מה שמקדים יום המיתה ליום הלידה עיין במהרש"א ולענ"ד י"ל שהוא על דרך הכתוב ויום המות מיום הולדו שמובחר יום המות מיום הולדו משום דבזה כבר בא עד תכליתו וכן כאן נבחר מה שכורע להקב"ה בשובו למנוחה ממה שנשבע טרם צאתו לעולם:

בגמרא ולא נשבע למרמה. ופי' רש"י דאי בשבועה דעלמא אטו משום דלא נשבע למרמה חשיב להו כעולין בהר ד' עכ"ל ועיין במכות (כד א) שמפרש מה שנאמר במזמור ד' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך וגו' נשבע להרע ולא ימיר כגון ר' יוחנן ע"ש הרי דגם שם כתיב מי ישכון בהר קדשך ומפרש על שבועה פרטית ויש לחלק ששם מזכיר גם שאר מצות פרטי כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח אבל הכא דלא מזכיר רק מעלות הכוללות נקי כפים ובר לבב גם השבועה יפרש כן:

בגמרא הי' בעיניך כרשע. ואף שהתנא אמר ואל תהי רשע בפני עצמך ועיין בברטנורא שם שלחך פי' שלא יחזיק עצמו כרשע היינו דוקא לענין שלא יתייאש עצמו כאלו אין לו תקוה ח"ו אלא יבטח בד' כי חנון ורחום הוא להשב אליו אבל הכא מיירי כשהעולם אומרים לך צדיק אתה וכבר הסגלת מעשים טובים יותר מדי ותן מרגוע לנפשך לזה נאמר תהי בעיניך כרשע כאלו עדיין מוטל עליך משא עונותיך שצריך אתה לתקן וזה כדרך שאמר ריה"ג בברכות (סא א) צדיקים יצר הטוב שופטן שהוא המבקש רק טוב מאדם ולכן כששופטו ישפוט שעדיין לא השלים חוקו ומי לנו גדול מרבי יוחנן בן זכאי שבשעת מיתתו אמר שאין יודע איזה דרך מוליכין אותו אם לגהינם אם לג"ע:

בגמרא משל לכהן. מה שר' ישמעאל רצה לבאר במשל יש לפרש דלכאורה יש להבין מה זה שנאמר לו ואם לאו הריני נוטלה ממך הרי גם מצדיק נוטלה הנשמה דמי גבר לא יראה מות ובכל יום מברכים נשמה שנתת בי טהורה היא וגו' ואתה עתיד לטלה ממני אמנם באמת יש חילוק שבצדיק כשהקב"ה נוטל הנשמה נוטלה בתורת פקדון להחזירה לעתיד לבא אבל ברשע כשנוטל הנשמה נוטלה לגמרי לכלותה וזה שמפרש המשל מה שאמר הרני נוטלה ממך לא כמו בצדיק על מנת להחזירה כי אם ככהן המטמא תרומתו ששורפין אותה כן תשרף ותכלה נשמתך וכדאמרינן בר"ה (יז א) ברשעים גמורים לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתם נשרפת הרי שמצאנו לשון שרפה אצל נשמה:

עוד יש לפרש מה שאמר ואם לאו הריני נוטלה ממך דיש לדקדק כיון שהשבועה בלשון נסתר וגם אמר ונשמה שנתן בך וכו' ה"ל לסיים הרי הוא נוטלה ממך ולכן יש לפרש כיון דאמר בא מלאך וסטרן על פיו ומייתי מקרא דלפתח חטאת רובץ שהוא היצה"ר כמש"כ המהרש"א לזה י"ל שגם השבועה היא מהמלאך הזה שהוא היצה"ר וכמו

שמשכחו כל התורה כדי שיכול לבא לידי נסיון ובחירה בעה"ז כמו כן למען לא יהי' לו פתחון פה נגד היצה"ר הלא אתה המתעה אותי מדרכי ד' לזה היצה"ר בעצמו משיעו דע כי אביא אותך לידי נסיון והשמר תהי צדיק ואל תהי רשע וזה הכל מדברי יצה"ר וידוע הוא היצה"ר הוא המלאך המות וגם נזכר בזוהר החילוק שבין מיתת צדיק למיתת רשע דבצדיק הקדוש ברוך הוא קורא לנשמה והיא יוצאה בשמחה מן הגוף להתדבק בקדושה אבל מיתת רשע היא ע"י מלאך המות שמוציאה בקושי מן הגוף וזה מה שמזהיר היצה"ר שהוא המ"ה לאדם אם אתה משמרה בטהרה מוטב כיון שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים תשוב בטהרה לאשר נתנה לישוב בין משרתיו טהורים ע"מ שתדבק במקור קדושתה ואם לאו הרני נוטלה ממך שתמות על ידי אבל אנו מתפללים בכל יום ואתה עתיד לטלה ממני שנמות ע"י שיטול הקדוש ברוך הוא נשמתנו ולא ע"י מ"ה ועד"ז יפורש מה דאמרינן במנחות (צט ב) פרק שתי לחם ר"א ור"י דאמרי תרווייהו תורה נתנה במ' יום ונשמתו נוצרה למ' יום כל המשמר התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת תני דבי ר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו א"ל כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך בדמי' נשמתך אני נוטל ממך עכ"ל ויפורש דהנשמה נקרא צפור שטהורה היא וצפור נקרא עוף הטהור וזה ידוע בלשון הזוהר שהנשמות בגדר צפרים בגן עדן וידוע בלשון יהי רצון נשמתין קדישין דמתחדשין כצפריין ונוסף להקרא צפור דרור כי כמו שהצפור המוסגר כשיפתח לו מסגרו אז בשמחה ינוס למרחב לו כן נשמת הצדיק ולכן נמשל הנשמה כצפור דרור שנותן לעבדו אבל מזהירו אם תאבד אותו לא תחשוב כי איסר אני נוטל בדמיו והנמשל בזה אל תחשוב כי אז מיתתך יהי' בגדר זה כמי שפותח מאסר האסור ליצא חפשי אלא יהי' בגדר שהנשמה אני נוטל ממך מבלי להחזירה לך כמו שנאמר הכא אצל רשע שהנשמה נטלת להשרף בפניו ושלא תשוב אליו עוד וזה מפני שהוית הנשמה בתורה קשורה שזו ניתן למ' וזו ניתן למ' ולכן אין לה קיום רק ע"י קיום התורה.